

RAZREDNE DISTINKCIJE IN KULTURA V SLOVENIJI

Prispevki tukajšnje tematske številke vsebinsko poglobljeno in z empirično nadgradnjo nadaljujejo razpravo, ki je pred dobrim letom izšla v reviji *Teorija in praksa*. Njen cilj je bil med drugim ponuditi poskus razrešitve »tradicionalnega razcepa med klasičnim razumevanjem razreda, ki predpostavlja, da stratifikacija izhaja iz objektivno danih ekonomskih pogojev, in t. i. kulturnim pojmovanjem razreda, kjer statusni položaj obstaja razmeroma neodvisno od razrednega položaja in izhaja iz razlike med družbenimi skupinami v družbenem ugledu in prestižu ter je bolj vezan na poklic in odvisen od subjektivnega vrednotenja percepcije družbenega položaja«, kot sta v takratnem uvodniku izpostavili B. Malnar in B. Luthar (2011: 5). Skladno s tamkajšnjo predpostavko, da kultura ni le v korelaciji z razrednim položajem, temveč ima v okviru sistema razrednih razlik vlogo reprodukcije in proizvodnje teh razlik (Malnar in Luthar, prav tam), skušajo avtorji tukajšnjega tematskega bloka pokazati, v kolikšni meri in na kakšen način se razmerje med razredom in kulturno potrošnjo v slovenski urbani družbi spreminja ter kakšne skupine kulturno-razrednih tipologij nastajajo na področju potrošnje popularne kulture, branja, medijev (predvsem televizije in spleta), hrane ter izbranih prehranjevalnih praks. Teoretsko raznoliki, a med seboj komplementarni prispevki na začetno dilemo odgovarjajo tudi z jezikom podatkov in empiričnih preverb, saj prikazujejo prve rezultate empirične študije *Kultura in razred*, ki je nastala pod okriljem temeljnega raziskovalnega projekta z naslovom *Medijska potrošnja, razred in kultura* na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja pod vodstvom profesorice dr. Brede Luthar v sodelovanju s skupino sodelavcev.

Eden skupnih imenovalcev, ki je učinkovito zlepil na videz sicer ozko izbrane raziskovalne tematike, ki se nanašajo na proučevanje popularne kulture, televizijskega okusa, spletnih praks, prehranjevalnih vzorcev in bralnih navad, neposredno zadeva vprašanje razrednih distinkcij pri razumevanju različnih kulturnih praks in medijskih preferenc kot tudi njihove vloge pri vzpostavljanju ključnih razlik v predispozicijah, ki jih družbene skupine imajo, še preden zares »stopijo« v kulturo. Poglavitni cilj avtorjev tematske številke je zato s pomočjo empiričnih rezultatov testirati tezo, ki jo zelo nazorno napove vodilni prispevek v bloku, ki pravi, da »kultura še vedno, čeprav bolj kompleksno in manj očitno signalizira razredno pripadnost, pomaga ohranjati razredne razlike in oblikovati življenjske priložnosti posameznika« (Luthar 2012). Razredne distinkcije so zato postavljene pod drobnogled iz dveh zornih kotov – na eni strani se s pomočjo privzetih modelov, kot jih poznajo sodobna sociologija in študije neenakosti, išče odnos med razrednimi distinkcijami in specifičnimi kulturnimi praksami, na drugi strani pa se skozi razlike v hierarhijah kulturnega kapitala iščejo specifični razredni momenti, ki morda odstopajo od vnaprej fiksiranih določil razrednosti. Pri konceptualizaciji razrednosti se večina prispevkov naslanja na shemo poklicnih razredov, privzeto po Goldthropu (2000), ki temelji na delitvi posameznikov glede na poklic in položaj

na delovnem mestu, pri čemer je izvirna devetstopenjska klasifikacija združena v štiri enotne kategorije, in sicer skladno z obsegom raziskave in glede na populacijo, ki je bila v terenskem delu raziskave omejena na prebivalce Maribora in Ljubljane.

Podatki in izpeljane ugotovitve namreč izhajajo iz empirične raziskave *Kultura in razred*, ki je bila izvedena s standardiziranim vprašalnikom in osebnim anketiranjem na populaciji polnoletnih oseb s stalnim prebivališčem v mestnih občinah Ljubljana in Maribor. Vzorčni okvir raziskave je predstavljal Centralni register prebivalstva (CRP), iz katerega smo slučajno izbrali osebo, starejšo od 18 let, in izvedli anketiranje na njenem domu. Terenska faza raziskave, v kateri je bilo uspešno anketiranih 820 prebivalcev, od tega 408 oseb v Ljubljani in 412 v Mariboru, je potekala od 1. decembra 2009 do 15. februarja 2010. Po zaključku anketiranja smo preverili usklajenost strukture realiziranega vzorca s strukturo populacije in ocenili, da se za potrebe statističnih analiz izvede ustrezno uteževanje, predvsem v primeru spola in starosti. Vzorec tako sestavlja 49 % moških in 51 % žensk, glede na starost pa je 19 % vzorca mlajšega od 30 let, slaba tretjina ima od 31 do 45 let, 30 % jih je starih od 46 do 60 let in 21 % vzorca je starejšega od 60 let. Na osnovi teh podatkov avtorji analizirajo vlogo kulturnih distinkcij v razredni strukturi, oziroma konkretnije, vlogo kulturnih praks, okusov in kompetenc na področju prehranjevanja, visoke in popularne kulture, televizijske konzumpcije, spleta in branja z intenco, da bi prikazali specifične slovenske urbane populacije.

Slovenski kontekst je za proučevanje tovrstnih razmerij zagotovo zahteven, ker se znotraj družbenih struktur prepletajo mnogoteri razredni obrazi, pogojeni tudi z nekdanjim »brezrazrednim« časom socializma kot z novimi prehodi v »egalitarni« kapitalizem. Uvodni prispevek Brede Luthar se zato sprašuje, kako deluje »neekonomsko premoženje«, kot poimenuje kulturni kapital, v konstituiranju in reprodukciji družbene neenakosti znotraj konteksta razmeroma egalitarnega družbenega miljeja. Avtorica ugotavlja, da obstaja pet idealnotipskih kulturnih razredov, ki so sistematično pokriti s poklicnimi razredi. Podoben sklep izpelje Tanja O. Črnič, ki se omeji na povezanost med razrednimi distinkcijami in spletno kulturo ter pokaže, kako sta način in intenziteta vključenosti v digitalno kulturo posledica razlik v poklicni razrednosti in njune povezanosti s kulturnim kapitalom. Manj determinističen, a še vedno prepričljiv učinek razredne poklicne klasifikacije je razviden na področju televizijskega okusa. Prispevek D. Jontesa namreč v nasprotju s sodobno literaturo ugotavlja, da na izbranem vzorcu poklicni razred in izobrazba pomembno diferencirata televizijsko občinstvo, čeprav le na omejenem segmentu žanrov oziroma televizijskih oddaj. Kako se na Slovenskem udejanja specifični kulturni kapital v homologiji z ekonomskimi interesi na področju bralne kulture, razkriva edini v angleškem jeziku spisan prispevek A. Blatnika, zadnja dva prispevka pa se podrobneje lotevata analize prehranjevalnih vzorcev. Prispevek T. Kamin, B. Tivadar in S. Kropivnika potrjuje tezo o povezanosti med prehranskimi navadami, odnosom do prehranjevanja, vrednotami in kulturnimi praksami, kjer avtorji ugotavljajo, da v urbanem okolju kljub vse raznovrstnejši kulinarčni ponudbi še vedno prevladujejo tradicionalistične prehranske prakse. Da pa sta manj tradicionalen odnos in prakticiranje bolj urbanih praks prehranjevanja, kar naj bi veljalo ravno za pojav

vegetarijanstva, vendarle tudi razredno pogojena, podrobneje ponazarja prispevek A. Črniča. Poklicni razred šteje – to bi lahko bilo eno od skupnih sporočil vseh tukaj zbranih prispevkov, a ta je z nekaterimi kulturnimi miljeji bolj izrazito povezan kot z drugimi. Rezultati namreč govorijo o prevladi »domačijskega tipa« znotraj popularne kulture, ki je razredno omejen na srednji in nižji srednji razred (Luthar), o preferenčnosti »domačega televizijskega okusa«, ki z naraščanjem razredne pripadnosti pada (Jontes), in o »digitalnih povprečnežih« srednjega razreda (Oblak Črnič).

Obenem pa avtorji v en glas razkrivajo hierarhije znotraj posameznih kulturnih okusov ter z njimi povezanimi vrednotnimi in/ali političnimi stališči ter širšimi družbenimi diferenciacijami, vezanimi predvsem na spolne, starostne in tudi etnične razlike. Tako se denimo v prehranjevalnih navadah kaže dominantnost »aspirativnih in varčnih tradicionalistov«, kjer prevladujejo manj izobraženi in najmanj urbani sloji pretežno moškega spola, ki svoje tradicionalne prehranjevalne prakse črpajo iz nazadnjaških načel in siceršnjih tradicionalnih praks vsakdana (Kamin in drugi). Ali obratno – pojav vegetarijanstva kot »nove« prakse in strpen ali pozitiven odnos do njega sta pozitivno povezana z izobrazbo in poklicnim razredom (Črnič). Podobno se znotraj treh kulturnih tipov kažejo močni učinki spola, starosti, etničnosti in regionalnih distinkcij, ki predstavljajo pomemben vidik razlikovanja med »restriktivno ali izključevalno« in »nerestriktivno ali vključevalno« kulturo (Luthar). V vseh naštetih primerih se torej potrjuje teza, da se tradicionalni pogledi na kulturo ter s tradicijo, domačnostjo in lokalno ozko zamejenim prostorom povezane prakse ter skromne kompetence na področju kulture bolj povezujejo z nižjim kulturnim in šibkim ekonomskim kapitalom. Ti rezultati tako uresničujejo še enega od ciljev omenjenega projekta, in sicer ponuditi dobro operacionalizirane koncepte s področja kulturne potrošnje in razreda, ki bi zmogli na ustrezen in zanesljiv način »ujeti« kulturne tipe znotraj sodobne slovenske družbe in njihove družbeno-ekonomske plati. Tematski blok je zato vsaj dvakrat dobrodošel: kot svež vpogled v stanje kulturnega duha v Sloveniji in obenem kot odlično izhodišče za nadaljnje raziskovanje.

Tanja Oblak Črnič
gostujoča urednica tematske številke